

Catorze generacions d'un molí de la Torre de Claramunt. Evolució d'un molí paperer a través de la genealogia dels propietaris

Ignasi Almirall i Arnal

Tècnic en Comunicació i Relacions Públiques.

Membre de la SCGHSVN

Resum: La comarca de l'Anoia, i sobretot la rodalia de Capellades, és coneguda per la gran quantitat de molins paperers que s'hi troben. En aquest article es presenta l'evolució en el temps d'un d'aquests molins paperers i com va passant de generació en generació, des de l'any 1528, quan el compra Arnau Guillem, fins al 1945, quan els seus descendents el venen, al cap de quinze generacions.

Paraules clau: genealogia, fabricació de paper, la Torre de Claramunt, Almirall, l'Anoia, molí paperer.

Resumen: La comarca del Anoia y, en concreto, el área de Capellades, es conocida por la gran cantidad de molinos papeleros que se encuentran en ella. En este artículo se presenta la evolución en el tiempo de uno de estos molinos papeleros y cómo va pasando de generación en generación, desde el año 1528, en que lo compra Arnau Guillem, hasta el año 1945, en que lo venden sus descendientes, quince generaciones después.

Palabras clave: genealogía, fabricación de papel, Torre de Claramunt, Almirall, Anoia, molino papelero.

Abstract: The region of Anoia, in particular, the area of Capellades, is known for the large number of paper mills that can be found there. This article presents the evolution in time of one of these mills and how it goes from generation to generation since the year 1528, when Arnau Guillem bought it, until 1945 when his descendants sold it, fifteen generations later.

Keywords: genealogy, paper production, Torre de Claramunt, Almirall, Anoia, paper mill.

Résumé: La région de l'Anoia et, concrètement, les environs de Capellades, est connue par la grande quantité de moulins papetiers qu'on y trouve. Cette étude nous offre l'évolution à travers les âges d'un de ceux moulins papetiers et nous raconte comment il passe de génération en génération, dès l'an 1528, où Arnau Guillem l'achète, jusqu'à l'an 1945, où ses descendants, quinze générations après, le vendent.

Mots-clés: généalogie, fabrication de papier, Torre de Claramunt, Almirall, Anoia, moulin papetier.

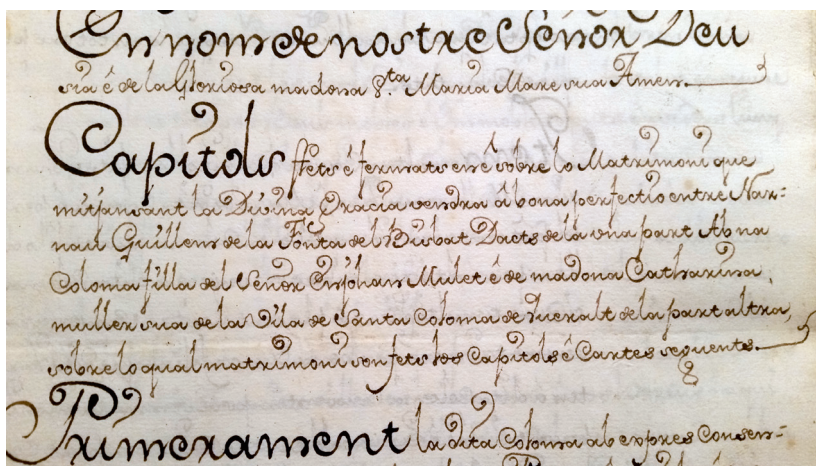

FIGURA 1. Capítols matrimonials signats entre Arnau Guillem i Coloma Mulet l'any 1524.

PRIMERA GENERACIÓ

Arnau Guillem i Coloma Mulet

Aquesta història comença el 27 de gener del 1528, quan Arnau Guillem compra a Joan Mora de Tarroja «tres molins fariners, amb les seves cases, rodes, basses i un hort contigu, que consta de dues peces de terra», al terme de la Torre de Claramunt¹. Va pagar-ne un preu de 132 lliures barcelonines. La documentació consultada esmenta Arnau Guillem *de la Fonta del Bisbat Dacts*, cosa que fa pensar que era occità, de l'arquebisbat d'Auch o Aush, a la Gascunya.

Quatre anys abans de comprar els molins —el 1524—, Arnau Guillem havia contret matrimoni amb Coloma Mulet, de Santa Coloma de Queralt, filla de Joan i de Caterina (figura 1). La família Mulet va aportar un dot de 20 lliures i Arnau Guillem hi afegí 100 ducats².

Arnau va poder gaudir poc temps dels molins, perquè al cap de dos anys d'haver-los comprats, el 1530, va morir, probablement a conseqüència d'una epidèmia de pesta negra que s'havia declarat aquell any a la rodalia de la Torre de Claramunt. Tanmateix, la muller, embarassada, el va sobreviure.

SEGONA GENERACIÓ

Paula Guillem Mulet i Jaume Tort

El mateix any de la mort d'Arnau, el 1530, va néixer a la Torre de Claramunt la seva filla pòstuma, Paula, que en fou la pubilla. Al cap d'uns tres anys d'aquest naixement, la vídua, Coloma Mulet, contrau segones noces amb Joan Tort, de Capellades, de qui va tenir altres fills. Paula Guillem passa la infantesa amb sa mare, el segon marit i els fills del nou matrimoni, els seus germanastres.

1. Acte de compra rebut en poder del notari d'Igualada Jaume Honorat Franquesa (Arxiu particular de la família Almirall).

2. Capítols matrimonials davant el notari Bernat Ferrer, de Santa Coloma de Queralt, el dia 20 de juny del 1524 (Arxiu particular de la família Almirall).

A vint anys d'edat, al voltant del 1550, Paula contrau matrimoni amb el germà petit del seu padastre, Jaume Tort, de manera que mare i filla esdevenen concunyades. Tots plegats viuran en un dels molins que havia comprat Arnau Guillem, el que hom coneixia per Molí de Baix.

Per tal que no hi hagués discussions entre els membres de la família, mare, filla i marits, signaren, l'any 1550, una concòrdia per establir quines propietats eren de cadascú³.

Malgrat això, al cap de molts anys, els descendents de Jaume i Paula, els Almirall, van pledejar amb els seus parents llunyans, els Tort, descendents de Joan i Coloma, per la propietat d'algunes terres. Gràcies a la documentació relativa a aquests plets, hem pogut conèixer i reconstruir la història d'aquests molins des d'Arnau Guillem fins als nostres dies.

Paula Guillem morí a la Torre de Claramunt a l'agost del 1581⁴, a 51 anys, vídua de Jaume Tort.

TERCERA GENERACIÓ

Joan Tort (del Molí) Guillem i Jerònima

El fill de Paula Guillem i Jaume Tort va ser Joan Tort del Molí (la Torre de Claramunt, 1554-1581)⁵. D'ençà d'aquest moment, aquesta branca dels Tort solen figurar a la documentació com a «Tort del Molí» per distingir-los d'altres Tort de la mateixa població.

Joan morí a l'edat de 27 anys, abans que sa mare, raó per la qual no pogué posseir la part que li pertocava de l'herència de l'avi Arnau⁶. Sí que va treballar de moliner, però no pas de farina, sinó de draps; i aquí trobem la primera referència a l'activitat batanera de la família.

Joan Tort del Molí havia contret matrimoni amb Jerònima, de qui ignorem el cognom. Només tenim coneixement d'un fill, Joan, que va ser l'hereu del patrimoni de l'àvia Paula.

QUARTA GENERACIÓ

Joan Tort (del Molí) i Magdalena

Aquest segon Joan Tort del Molí degué néixer a la dècada de 1570. Morí el 10 de setembre del 1636⁷ a la Torre de Claramunt. Fou moliner de draps, com ho havia estat el pare, i hereu universal de l'àvia, en faltar el pare quan aquesta va morir. L'any 1614 havia comprat una peça de terra, la partida de Terrassedes, una part a la Torre de Claramunt i una altra a la Poble, que al segle XIX encara era propietat dels seus descendents.

3. «Concòrdia feta i signada entre parts de Joan Tort, natural del lloc de Capellades, i Coloma, sa muller, d'una, i Jaume Tort, pagès, i Paula, sa muller, part altra», en poder del notari d'Igualada Martí Joan Franquesa, el 9 de maig del 1550 (Arxiu particular de la família Almirall).

4. Al registre de l'enterrament, del 24 d'agost del 1581, figura com a «Madó Paula Tort vídua del Molí de Baix» (Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt).

5. Batejat a la Poble de Claramunt el 25 de setembre del 1554 i enterrat el 2 de maig del 1581 al fossar de Sant Joan de la Torre de Claramunt. Al registre apareix com a «Joan Tort del Molí d'en Mora, moliner de draps» (Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt).

6. Testament de Joan Tort del Molí, en poder de la rectoria de la Poble de Claramunt, del dia 29 d'abril del 1581 (Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt).

7. Obertura del testament en poder de la rectoria de la Poble de Claramunt, el dia 22 de setembre del 1636 (Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt).

Al començament del segle XVII, Joan contragué matrimoni amb Magdalena i tingueren set fills. Joan Oleguer —nascut a la Torre de Claramunt el 1609⁸— en fou el fill gran i l'hereu, però morí sense descendència i el patrimoni passà al seu germà Ramon. Les cinc germanes reberen 100 lliures barcelonines en concepte de llegítima⁹.

CINQUENA GENERACIÓ

Ramon Tort (del Molí) i Cecília

Com hem vist, per la mort del germà gran, Ramon Tort del Molí esdevingué l'hereu i fou pagès i moliner. Fou batejat a la Pobra de Claramunt el 21 de febrer del 1612.

Es casà dues vegades: la primera, al voltant del 1639, amb Caterina Manyós, del Mas Vilella d'Òdena. Tingueren almenys quatre fills entre el 1642 i el 1654, que degueren morir infants, atès que cap d'ells no figura al testament del pare¹⁰.

La segona muller de Ramon fou Cecília, de qui sabem que al setembre del 1659 era viva, mentre que el marit ja era mort.

Segons el capbreu del 1644, Ramon Tort, pagès i moliner dels Molins d'en Mora, posseïa una casa a la Torre de Claramunt, on vivia amb la muller i família; dos molins —fariner i draper—; una casa «avui ensorrada» a la Torre de Claramunt, «amb molí de draps que s'hi construeix, Molí de Baix, que afronta amb la riera d'Anoia»; un parell d'hortos al voltant dels molins i sis peces de terra que sumen un total d'unes 15 hectàrees. Tot plegat li pertanyia com a hereu del seu germà, Joan Oleguer.

Aquell any, Gabriel Tort, descendent del segon matrimoni de Coloma Mulet, li reclama una peça de terra en un judici verbal davant el batlle de la Torre de Claramunt, i comencen els plets entre els descendents de les dues branques dels Tort.

SISENA GENERACIÓ

Francesc Tort i Eulàlia Jorba

L'hereu de Ramon¹¹ fou el seu fill Francesc Tort, nascut del segon matrimoni amb Cecília. Francesc abandona la denominació «del Molí» i figura sempre com a pagès i no pas com a moliner. El 21 de setembre del 1659 signa capítols matrimonials a Igualada¹² amb Eulàlia Jorba —filla de Pau Jorba, pagès del Bruc, i de Cecília— i més endavant contrauen matrimoni. Eulàlia rep en dot 200 lliures barcelonines, a més de roba i estris, com ara dues caixes de fusta d'àlber.

8. Batejat a la Pobra de Claramunt el 29 de maig del 1609. Li foren padrins «Hierònim Tort de Capellades i Elisabet Torta del Molí» (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

9. Obertura del testament en poder de la rectoria de la Pobra de Claramunt, el dia 22 de setembre del 1636 (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

10. Testament del 6 de desembre del 1656 en poder del rector de la Pobra de Claramunt (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

11. Ídem nota 10.

12. Notari Agustí Baró (Arxiu de la Corona d'Aragó).

SETENA GENERACIÓ

Cecília Tort Jorba i Vicenç Almirall Pons

L'arribada dels Almirall

Al cap d'un any del casament dels pares, al novembre del 1660, neix a la Torre de Claramunt l'única filla, Cecília, que serà pubilla del seu pare¹³ a falta de fill mascle. Cecília Tort i Jorba és qui fa entrar la família Almirall als Molins d'en Mora, pel casament amb Vicenç Almirall i Pons, de Sant Jaume Sesoliveres, fill de Macià Almirall i Esteve, de Sant Jaume Sesoliveres, i de Maria Pons, de Vilanova d'Espoia.

Els Almirall eren originaris de la masia Ca n'Almirall de Sant Joan Samora (Penedès), des d'on el cabaler Pere Joan Almirall i Galliners es desplaça, a mitjan segle XVI, fins a Sant Jaume Sesoliveres —entre Sant Sadurní d'Anoia i Piera—, en casar-se amb una pubilla¹⁴. Al cap d'un segle, el seu descendent Vicenç, també cabaler, surt de la casa pairal de Sant Jaume Sesoliveres per casar-se, al voltant del 1678, amb l'esmentada Cecília Tort i Jorba.

Vicenç i Cecília només tenen un fill, Josep. Cecília mor al desembre del 1681, a l'edat de 21 anys¹⁵. Vicenç Almirall, vidu jove amb un fill de dos anys, es torna a casar ben aviat: al cap de quatre mesos de la mort de la primera muller, contrau matrimoni amb Caterina Tèrmens, de Pierola¹⁶.

La segona muller no va viure gaire temps. Al cap de sis anys, Vicenç es torna a casar, a la Torre de Claramunt¹⁷, amb Bàrbara Pasqual, vídua de Pere Puiggener, amb qui tindrà descendència. Aquest primer Almirall no degué explotar mai el molí de la família política, atès que sempre figura als registres com a pagès.

En aquesta època continuen les disputes amb els parents Tort: el 1691, Miquel Tort, descendent de Coloma Mulet, pledeja amb Vicenç Almirall a l'audiència reial per la peça de terra de Terrasedes, a Capellades. Finalment, el 1693 la peça passa a Tort, després d'haver pertangut als avantpassats de la primera muller d'Almirall durant més de 140 anys.

VUITENA GENERACIÓ

Josep Almirall Tort i Marianna Ventallols Aguilera

La generació següent és representada per Josep Almirall i Tort, l'únic fill de Cecília Tort i, per tant, l'hereu d'Arnau Guillem. Fou el primer Almirall nascut a la Torre de Claramunt, el 10 de setembre del 1679. Com hem vist, va quedar orfe de mare a l'edat de 2 anys i 3 mesos.

13. Testament de Francesc Tort del 14 de juliol del 1662 en poder del rector de la Pobra de Claramunt (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

14. Casament de Pere Joan Almirall i Galliners amb Magdalena Rius, pubilla del mas de les «Ququales» de Sant Jaume Sesoliveres el 26 de novembre del 1553 (Arxiu particular de la família Almirall).

15. Testament del 29 de novembre del 1680, en poder del notari d'Igualada Pau Mestre i Amat (Arxiu de la Corona d'Aragó).

16. El matrimoni tingué lloc el 15 d'abril del 1682 a casa de Guillem Tèrmens al terme de Pierola (Arxiu Parroquial de Pierola).

17. El matrimoni tingué lloc el 4 de febrer del 1688 a l'església de Sant Joan de la Torre de Claramunt (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

Va contraure matrimoni¹⁸ el 1699, a 20 anys d'edat, amb Marianna Ventallols i Aguilera, natural d'Òdena, filla de Jaume Ventallols, hereu de Can Ventallols de la Costa, i de Paula Aguilera, de Castellolí.

Josep i Marianna van tenir vuit fills entre el 1701 i el 1712. Només en sobrevisqueren quatre: Vicenç, l'hereu; Josep; Maria —que es casà amb Francesc Sobies i Costabella, calderer de la Pobra de Claramunt—; i Francesca, que es casà en primeres noces amb Francesc Busquets i Alegre, a Vilanova d'Espoia, i en segones amb Joan Roig, mariner de Vilanova de Cubelles. Josep, Maria i Francesca percebran 20 lliures en herència¹⁹.

El capbreu de l'any 1704²⁰ ens ofereix una relació de les propietats que van pertànyer a Vicenç Almirall i al seu fill Josep. Segons el document, els Almirall tenien una casa a la Torre de Claramunt, on residien, al costat de la qual hi havia dos molins —fariner i draper—, un hort i un hortet plantat de cànem. Tot això havia pertangut al besavi de Josep, Ramon Tort del Molí. A més, tenien quatre peces de terra, que sumaven unes 11 hectàrees, a la Torre de Claramunt i a la Pobra, tot provinent dels Tort; un cens pel corral, la casa i el molí draper, dit Molí de Baix; i, finalment, una altra peça de terra d'una hectàrea, a la Torre de Claramunt, provinent dels Pasqual, la família de la tercera muller de Vicenç.

Malgrat tenir els molins en propietat, tant Vicenç com el seu fill Josep solen figurar com a pagesos en tota la documentació consultada, llevat del testament de Josep²¹ —que morí a l'edat de 34 anys, a l'agost del 1713—, on és esmentat com a «moliner del terme de la Torre de Claramunt». A l'inventari fet a la seva mort²², aquell mateix mes, només figura una casa amb entrada, celler, un molí fariner, la sala i l'estança. A més, s'hi esmenten dos horts, tres camps, un dels quals plantat d'oliveres, i una vinya a la muntanya.

NOVENA GENERACIÓ

Vicenç Almirall Ventallols i Magdalena Mercader Mestre

El molí draper torna a funcionar

L'hereu de Josep serà el fill gran, Vicenç Almirall i Ventallols, nascut a la Torre de Claramunt al gener del 1704²³. Orfe de pare des de l'edat de 9 anys, decideix tornar a posar en marxa el molí heretat dels avantpassats i treure'n rendiment. A partir del 1733 apareix en la documentació com a *moliner de draps* o com a *bataner*. És la primera vegada que trobem un Almirall d'aquest ofici de manera estable.

L'any 1733 és el que els descendents marcaran com a inici de la fàbrica de paper Almirall, tot i que en aquesta remota data encara no fabricaven paper.

A punt de complir 25 anys, contrau matrimoni el 18 de gener del 1729, a Òdena, amb Magdalena Mercader i Mestre (1701-1767), de 28 anys, filla de Jacint Mercader i Palomes, pagès del mas de Sant Bernabé d'Òdena, proper a Can Ventallols, i d'Eulàlia Mestre.

18. El 16 d'octubre del 1699 a la capella de Santa Bàrbara de la Font de la Reina, avui pertanyent al municipi de Capellades (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

19. Testament en poder de la rectoria de la Pobra de Claramunt, el dia 2 d'agost del 1713 (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

20. Notari Bartomeu Costa, d'Igualada (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona).

21. Ídem nota 19.

22. Inventari en poder de la rectoria de la Pobra de Claramunt, el 23 d'agost del 1713 (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

23. Batejat a l'església de Sant Joan de la Torre de Claramunt el 27 de gener del 1704. Els seus padrins foren el seu avi, Vicenç Almirall, i Victòria Ventallols, d'Òdena (Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt).

A més de tornar a posar en marxa el molí familiar, també és Vicenç qui reprèn els plets amb els parents llunyans Tort, descendents del segon matrimoni de Coloma Mulet, per tal de recobrar algunes peces de terra de la remota herència de Paula Guillem; plets que no arribà a veure conclosos, atès que morí abans del 1779, quan els jutges donaren finalment la raó als Almirall.

Entre el 1746 i el 1747 compra algunes peces de terra, amb una font, a la Pobla de Claramunt, a la Torre de Claramunt i a Capellades. L'any 1766 ven a Francesc Guarro, fabricant de paper, l'usdefruit de l'aigua sobrant del reg de les seves terres, que naixia de dues fonts a la finca del mas de Colldehera; i també el dret d'aprofitament de la font de la Garuta.

Vicenç Almirall i Magdalena Mercader tingueren nou fills, tots nascuts a la Torre de Claramunt. Els dos grans, Jacint i Francesc, moriren de petits ofegats a la bassa del molí. Només tres fills els sobrevisquen: Vicenç, l'hereu; Maria, casada amb Joan Bartrolí, bataner dels molins del sogre; i el segon Francesc, el cabaler, fundador del molí paperer de Ca l'Almiralló, a la Pobla de Claramunt²⁴, que es casà amb Maria Ferreres i Ferrer, matrimoni que esdevingué genearca d'una nova branca de la família Almirall.

Vicenç Almirall i Ventallols morí a l'edat de 72 anys a la Torre de Claramunt, el 25 de novembre del 1776²⁵. Fou enterrat al cementiri de l'església de Sant Joan de la Torre de Claramunt, «en lo vas ahont se han acostumat a enterrar mos antepassats», a la capella del Sant Crist. Nou anys abans, el dia 1 d'agost del 1767, havia mort la muller, Magdalena Mercader, a l'edat de 66 anys, en sortir de missa als Caputxins d'Igualada.

DESENA GENERACIÓ

Vicenç Almirall Mercader i Rosa Saumell Parellada

Els Almirall comencen a fabricar paper

L'hereu Vicenç Almirall i Mercader nasqué a la Torre de Claramunt al gener del 1736²⁶, quan feia tres anys que el pare havia posat en marxa el molí draper de la família. A l'edat de 19 anys, el 9 de setembre del 1755, contrau matrimoni a l'església de Sant Joan de la Torre de Claramunt amb Rosa Saumell i Parellada, natural de la Llacuna, descendent de famílies de terratinents del Penedès²⁷.

Quan tenia 40 anys, l'any 1776, morí el pare i prengué les regnes del molí familiar. Aviat decidí de reconvertir-lo i començar-hi a fabricar paper, tasca que ja feien moltes famílies de la contrada, en molins propis o arrendats.

La decisió de fabricar paper no és casual, en un temps de prosperitat de l'economia espanyola, amb una política d'impuls de la producció interior amb mesures proteccionistes i un enorme augment de la demanda de paper, originat directament per l'administració pública (tota la paperassa del Real Sello, entre d'altres). D'altra banda, l'any 1778 el rei Carles III signa el Real Decreto de Libre Comercio, en virtut del qual el port de Barcelona podrà comerciar directament amb vint ports d'Amèrica. És l'època d'or dels molins paperers, sobretot a la rodalia de Capellades. Els fabricants comencen a organitzar-se l'any 1771:

24. Casat el 1766 a Capellades amb Maria Ferreres i Ferrer, els seus descendents són encara propietaris del molí de Ca l'Almiralló (Arxiu Diocesà de Barcelona).

25. Havia signat testament el 18 de novembre del 1772 davant el notari Vicenç Aulet, d'Igualada (Arxiu particular de la família Almirall).

26. Batejat a l'església de Santa Maria de la Pobla de Claramunt, el dia 11 de gener del 1736. Els padrins de baptisme són Jaume Aguilera de la Costa, d'Òdena, i Maria Almirall (Arxiu Parroquial de la Pobla de Claramunt).

27. És filla de Josep Saumell i Ràfol, de la Llacuna, i de Rosa Parellada i Ràfols, d'Olesa de Bonesvalls.

demanen a la Junta de Comerç unes normes per a regular el sector, que es fan realitat el 1775.

El 1779 s'acabaren els plets dels Almirall, que reclamaven als descendents de Joan Tort i Coloma Mulet part de l'herència del seu avantpassat Arnau Guillem. En virtut de la resolució favorable²⁸, els pertoqueu dues peces de terra a la Torre de Claramunt, a la partida de Terrasedes. Aquestes eren importants per a Vicenç Almirall perquè ambdues confinaven amb altres terrenys seus i, a més, una de les dues també confrontava amb l'Anoia, amb la carretera reial de Barcelona a Madrid i amb les terres de Ramon Romaní, que aviat esdevingué el seu consogre. Vicenç en pren possessió al novembre del 1781.

A partir del 1780, amb ajuda del fill gran, Joan, aprofita la gran oportunitat i es posa a produir paper per a satisfer l'enorme demanda que el Real Decreto fa preveure. El dia 28 d'abril, a la tarda, el molí dels Almirall comença a fabricar paper amb la marca de la clau. Des d'aleshores, Vicenç Almirall figura en tota la documentació com a paperer o com a fabricant de paper blanc, de vegades juntament amb l'ofici de bataner (figura 2).

L'any 1786, el molí de Vicenç Almirall, d'una tina, és un dels 33 que figuren en la comanda de 480.000 raimes per a Mèxic, sol·licitades per l'Administració²⁹. El 1797 Almirall és un dels quinze fabricants de la rodalia de Capellades que lliuren a la Marina, per a exportar a les colònies, 1.731 bales de paper, és a dir més de 8 milions i mig de plects. L'import de la comanda fou de 48.000 lliures barcelonines.

Entre els anys 1769 i 1790, Vicenç és nomenat batlle de la Torre de Claramunt nou vegades (el càrrec era anual). Essent batlle, el 26 de gener del 1790 l'Ajuntament respon el qüestionari de Francisco de Zamora³⁰.

L'any 1797 actua, juntament amb el consogre, Ramon Romaní, com a apoderat de l'ajuntament de la Torre de Claramunt davant els tribunals, per recobrar uns diners que l'ajuntament de Capellades havia percebut de la tributació personal per les fàbriques de la Torre de Claramunt.

El 1798, Vicenç Almirall declara posseir un molí —de primer fariner, més endavant draper i ara fàbrica de paper blanc— amb un hort contigu i dues peces de terra comprades pel seu avantpassat directe Arnau Guillem el 1528. També posseeix nou peces de terra més —de bosc, de vinya i d'altres conreus— i diversos censals, que li donen algunes rendes anuals. Almirall fa viatges a l'Aragó i a Castella per comprar llana per al consum de la seva fàbrica³¹.

FIGURA 2. Una de les primeres caràtules papereres dels Almirall, amb la marca de la clau.

28. Sentència publicada el 16 d'abril del 1779 per l'audiència reial del Principat de Catalunya (Arxiu particular de la família Almirall).

29. Miquel Gutiérrez i Poch, *Full a full. La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): continuïtat i Modernitat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 1999.

30. Josep M. Torras i Ribé, *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els «qüestionaris» de Francisco de Zamora*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 1993.

31. «Causa de Pau Rovira, labrador del término de la Poble de Claramunt, contra Vicenç Almirall y Mercader, fabricante de papel blanco, del mismo lugar». (Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Audiència de Catalunya, 1794).

Almirall va mantenir diversos plets per conducció d'aigües. En un document del 1778, essent encara bataner, afirma posseir una «peça de terra que és part d'un es feixes denominades les Fonts del Mas Vidal, que també són meves, al marge de la qual neix una petita font, les aigües de la qual són també meves, perquè ho és el terreny on s'originen, i en efecte així jo i els meus antecessors n'hem sempre usat al nostre arbitri».

L'entrada dels Almirall al sector de la fabricació de paper arrelà molt de pressa. Considerant que iniciaren la producció el 1780, és remarcable el fet que, en aquesta mateixa dècada, alguns dels fills de Vicenç Almirall i Rosa Saumell contragueren matrimoni amb membres de les grans famílies papereres, com ara els Romaní, els Ferrer i els Lluçà.

Vicenç Almirall i Mercader morí a la Torre de Claramunt el 23 de maig del 1809, a l'edat de 73 anys. La muller moria el 10 de juliol del mateix any.

ONZENA GENERACIÓ

Joan Almirall Saumell i Josepa Romaní Ferrer

El següent hereu serà Joan Almirall i Saumell, nascut el 16 d'abril del 1758 a la Torre de Claramunt³². El 1779 —l'any anterior a l'engegada de la fabricació de paper al molí de la família—, a l'edat de 21 anys, ja consta com a aprenent de paperaire. Des d'aleshores fins que morí, al cap de 49 anys, es dedicà en cos i ànima a la fabricació de paper i a consolidar el negoci familiar, de primer amb el pare i més endavant amb l'ajuda dels fills. Va viure tota la vida a la fàbrica de paper de la Torre de Claramunt, on va morir, a l'edat de 70 anys, el 14 d'agost del 1828.

Durant aquesta etapa, la fàbrica dels Almirall anà prosperant: s'estabilitzaren les exportacions, sobretot a Cuba, i la fama de la marca de la clau, símbol del paper Almirall, es refermà.

El 8 de juny del 1784 marca una fita en la història del negoci familiar, perquè Joan contrau matrimoni, a l'edat de 26 anys, amb Josepa Romaní i Ferrer (1768-1843), enllaçant-se amb dues de les famílies més acreditades en la fabricació de paper³³. La muller té 16 anys i és filla de Ramon Romaní i Soteras, gran fabricant de paper i familiar del Sant Ofici, i de Maria Ferrer i Ventallols; i néta de dos famosos fabricants de paper, Ramon Romaní Tovella i Anton Ferrer Ros.

Joan Almirall ocupà diversos càrrecs públics, com ara el de recaptador d'almoines de la Torre de Claramunt per a la Casa de Caritat de Barcelona —des del 1815—, que gaudia d'exempcions tributàries i d'altres avantatges, declarades per l'autoritat reial. El 1826 li és atorgada llicència per a l'ús d'una escopeta, contra pagament de 30 rals.

Els fills de Joan van entrant al negoci a mesura que van atenyent a l'edat adulta. L'hereu Vicenç roman a la fàbrica per controlar la producció. Quan el paper està enllestit, l'envia als seus germans, Joan i Francesc, que han establert magatzems a Barcelona.

Des de Barcelona, el paper es comercialitza directament o bé és enviat a Cadis, des d'on el cunyat, Francesc Romaní i Ferrer, i segurament altres comerciants, envien les raimes a les colònies americanes. Un altre fill, Antoni, estudia la carrera de pilot i comercialitza directament el paper de la família a les colònies, sobretot a Cuba i a Puerto Rico.

32. Batejat a l'església parroquial de Santa Maria de la Poble de Claramunt el 18 d'abril del 1758, apadrinat per l'avi patern, Vicenç Almirall, bataner, i l'àvia materna, Rosa Parellada i Ràfols, muller de Josep Saumell (Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt).

33. Signen capítols matrimonials el 6 de juny del 1784, davant el notari d'Igualada, Josep Anton Mateu (Arxiu particular de la família Almirall).

Joan Almirall degué morir deixant grans interessos a Cuba, atès que el fill petit, Marià, s'embarca cap a Matanzas el 1829 per tal de «poner al corriente asuntos que su padre, fabricante de papel, dejó pendientes por su fallecimiento»³⁴. Devia ser un afer de gran importància, per haver d'emprendre un viatge de tal envergadura. Tanmateix, Marià mor a Cuba l'any següent, a l'edat de 23 anys.

Per fabricar el paper, els Almirall compraven la matèria primera, els draps, a comerciants i blanquers. L'any 1828, per tal de pagar un proveïdor, Joan i el seu fill Vicenç es veuen obligats a vendre a Francesc Romaní, cunyat i oncle, una peça de terra de deu «jornals de llaurar mules», la partida de Terrasedes. Aquesta peça, que havien heretat del pare i avi, venia de l'adjudicació rebuda de l'audiència reial del Principat de Catalunya³⁵, arran de les disputes amb els Tort per l'herència d'Arnau Guillem. La venen per 7.000 lliures barcelonines, el 5 d'agost del 1828. Joan mor al cap de nou dies.

Al cap de quinze anys, a la mort de la muller, Josepa Romaní, el 1843, s'aixeca inventari de les possessions de Joan Almirall i Saumell, on s'esmenten, com a béns immobles, la fàbrica o molí paperer d'una tina —que també era la casa on vivien—; unes 28 hectàrees de terreny —la major part, de vinyes i oliveres—, repartides entre la Torre de Claramunt, la Pobla, Capellades i Carme; i diversos crèdits i deutes. En la descripció de l'interior de la fàbrica i domicili familiar, destaca que també tenien una premsa de vi, a part de totes les eines i estances per a fabricar paper³⁶.

Joan Almirall i Josepa Romaní tenen 9 fills, tots nascuts a la Torre de Claramunt:

1. Josepa Almirall i Romaní (1787-1851), que es casa amb Josep Mullerat i Calvet, de Santa Coloma de Queralt, i té descendència.
2. Vicenç Almirall i Romaní (1789-1852), l'hereu de la fàbrica i del negoci que, com el pare, fou recaptador de la Casa de Caritat de Barcelona, càrrec que li donava dret d'usar una escopeta «per al resguard de la seva persona». Dirigeix la fàbrica durant 24 anys i, gràcies a la seva gestió, el negoci creix considerablement. Casat amb Teresa Govern i Jover (1792-1853), mor sense descendència.
3. Joan Almirall i Romaní, el nou hereu de la fàbrica i del patrimoni arran de la mort del germà gran, Vicenç. En parlarem a l'apartat següent.
4. Antoni Almirall i Romaní, nascut el 1793, que estudia la carrera de pilot.
5. Francesca Almirall i Romaní, nascuda el 1795, que contrau matrimoni amb Pere Govern i Jover, de la Pobla de Claramunt, en una doble cerimònia amb Vicenç Almirall i Teresa Govern (esmentats més amunt). Tenen descendència.
6. Teresa Almirall i Romaní, nascuda el 1797, que es casa amb Josep Llach i Perarnau, teixidor de llana de Berga.
7. Francesc Almirall i Romaní, nascut el 1802, que es casa amb Teresa Sindreu i Barrinat, amb qui té dues filles.
8. Josep Almirall i Romaní (1804-1804).
9. Marià Almirall i Romaní (1806-1830), que mor a Matanzas (Cuba) sense descendència.

34. «Expediente de licencia de embarque a Cuba de Mariano Almirall Romaní», de 16 de setembre del 1829. (Archivo General de Indias, Ultramar, 355, N. 43).

35. Sentència publicada el 16 d'abril del 1779 per l'audiència reial del Principat de Catalunya (Arxiu particular de la família Almirall).

36. «Inventari pres per Vicenç Almirall dels bens que foren de son Sr. Pare, fabricant de paper del terme de la Torre de Claramunt», en poder del notari d'Igualada, Francesc Raurés i Barberí, els dies 9 i 17 de novembre del 1843 (Arxiu particular de la família Almirall).

DOTZENA GENERACIÓ

Joan Almirall Romaní i Francesca Lluçia Talavera

El trasllat a Barcelona

Joan Almirall i Romaní nasqué a la Torre de Claramunt el 3 de gener del 1791. Com que, essent cabaler, no li pertoca d'heretar el patrimoni familiar, s'instal·la a Barcelona durant la dècada de 1810, en plena Guerra del Francès, i hi obre un magatzem al carrer dels Cotoners, número 4, des d'on distribueix paper de la fàbrica familiar i també d'altres empreses papereres de la rodalia de Capellades.

El 24 de desembre del 1811 contrau matrimoni amb Francesca Lluçia i Talavera³⁷, nascuda a Capellades d'una altra gran família de paperaires. El pare, Pau Lluçia i Borrull, i l'avi, Pau Lluçia i Miquel, havien estat importants fabricants de paper, tot i que sense molí propi. La mare, Maria Talavera i Dalmaes, era germana de Ramon, que s'havia establert a Madrid, des d'on actuava com a representant dels interessos dels paperaires de la rodalia de Capellades en la negociació de les contractes de paper de fumar³⁸.

El 1852, en morir el germà gran, Joan Almirall i Romaní esdevé, a l'edat de 61 anys, l'hereu de la fàbrica de paper d'una tina —que ara està arrendada a Josep Romaní, marit d'Antònia Govern i Almirall i, per tant, nebot seu— i del patrimoni familiar, que inclou vuit peces de terra, situades als municipis de la Torre de Claramunt, la Pobla, Carme i Capellades. A la fàbrica hi treballen vuit persones. No podrà gaudir gaire temps d'aquest patrimoni, perquè el 18 de juliol del 1861, a l'edat de 70 anys, mor a casa seva, al carrer de la Barra de Ferro, número 5. La muller, Francesca Lluçia, havia mort el 20 de desembre del 1856.

Fou accionista del Banc de Barcelona³⁹, amb un 0,1 % del capital (5 accions sobre 5.000). Com a tal va assistir a la junta general d'accionistes del 1845. També fou elector en el cens del 1847 amb una contribució per subsidi d'indústria de 1.040 rals⁴⁰ pel magatzem del carrer dels Cotoners.

El magatzem de paper de Barcelona, sota el nom de La Gerundense, va passar per diferents locals: el primer degué ser el del carrer dels Cotoners; més endavant fou traslladat al carrer de la Comtessa de Sobradiel; i finalment al carrer de la Barra de Ferro. Arran de la construcció del carrer de la Princesa, a mitjan segle XIX, aquest darrer local va tenir l'entrada principal al número 16 del nou carrer. Avui dia encara s'hi pot veure el rètol que diu «ALMIRALL 1733».

En morir, l'any 1861, l'inventari dels béns de Joan Almirall parla d'un molí o fàbrica de paper blanc de dues tines amb un hort, a la Torre de Claramunt, valorat en 13.333 rals 10 maravedis de billó⁴¹.

Joan Almirall i Francesca Lluçia tingueren tres fills:

1. Joan Almirall i Lluçia, l'hereu.
2. Paula Almirall i Lluçia, casada amb Josep Roca i Basons, mestre adroguer de Molins de Rei, amb qui té tres fills.

37. Capítols matrimonials signats el 24 de desembre del 1811 davant el notari Ignasi Comelles, d'Igualada (Arxiu particular de la família Almirall).

38. Miquel Gutiérrez i Poch «Tout le monde fume en Espagne. La producción de papel de fumar en España: un dinamismo singular, 1750-1936». Universitat de Barcelona. Accessible a http://www.usc.es/estaticos/congresos/histec05/b2_gutierrez_poch.pdf

39. Yolanda Blasco i Carles Sudrià, *El Banc de Barcelona, 1844-1874. Història d'un banc d'emissió*, Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Finances, juliol del 2009.

40. Joan Fuster Sobreper, «Barcelona a la dècada moderada (1843-1854). El projecte industrialista en la construcció de l'estat centralista. Volum II». Tesi presentada a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, setembre del 2004.

41. Testament en poder del notari de Barcelona Ferran Moragas i Ubach. Manual any 1861 (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona).

3. El cabaler, Francesc d'Assís Almirall i Lluçia (1825-1884), que roman solter. Un cop mort l'oncle Vicenç, Francesc es traslladà a la Torre de Claramunt, des d'on dirigí la fàbrica i gestionà, juntament amb el germà gran, la societat «Almirall Hermanos». L'any 1864 fou un dels accionistes de l'Ictíneo, el submarí de Narcís Monturiol, en el qual invertí 500 duros. El 1882 compra a Domènec Fàbregas la meitat proindivisa, amb Antoni Romaña i Cosp, d'una fàbrica de paper —amb corral, una llima de terra i un dipòsit d'aigües amb un altre terreny— que es troba «en molt bon estat de funcionament per a la fabricació de paper», situada a la Torre de Claramunt, al costat de la fàbrica dels Almirall. En pagà un preu de 24.000 pessetes.

TRETZENA GENERACIÓ

Joan Almirall Lluçia i Josepa Forasté Vendrell

El següent hereu, Joan Almirall i Lluçia, és el primer Almirall nascut a Barcelona, l'11 de novembre del 1818⁴². Va continuar el negoci paperer de la família juntament amb el seu germà Francesc d'Assís. L'empresa va usar habitualment la raó social «Almirall Hermanos» —continuadora de la societat «Juan Almirall y Romaní», extingida per la mort del pare—, creada el 13 d'agost del 1861; però també emprà la firma «Juan y Francisco Almirall y Lluçia». L'objecte social era la fabricació i la comercialització de paper de totes classes; i el capital social, de 25.000 pessetes (figura 3).

Abans de formar part de l'empresa familiar, Joan Almirall i Lluçia havia establert el seu propi magatzem de paper —independent del patern—, situat al carrer Ample, número 47, des d'on comercialitzà paper de diverses marques. Un cop mort el pare, Joan Almirall traslladà el negoci i la residència al carrer de la Barra de Ferro, número 5, que havia estat magatzem i residència del pare. Fou també elector en el cens del 1847, amb una contribució per subsidi d'indústria de 914 rals pel magatzem del carrer Ample⁴³.

A l'edat de 34 anys, el 21 de desembre del 1852, va contraure matrimoni, a la basílica de Santa Maria del Mar, amb Josepa Forasté i Vendrell⁴⁴ (1821-1888), de 31 anys, nascuda a Barcelona, filla de Joan Forasté i Sagristà, productor de xocolata de Barcelona, i Manuela Vendrell i Bassa. Els noucasats es traslladaren a viure al carrer dels Cotoners, número 8. Tingueren dos fills: Joan, l'hereu, i Francesca (1856-1921), que contragué matrimoni amb Melcior Boada i Rius, natural de Vilafranca del Penedès, amb qui tingué dos fills.

L'any 1879 apareix a la *Gaceta de Madrid*⁴⁵ una relació de les quatre marques de paper que són propietat de la raó social «Almirall Hermanos». Els Almirall produïen paper floret superior i paper de fumar. A més de la marca de la clau, que la família havia fet servir des dels inicis, els germans Almirall i Lluçia també comercialitzaren la marca «El Roble».

La societat «Almirall Hermanos» queda dissolta per la mort de Francesc d'Assís, l'any 1884, amb un balanç positiu de 108.155,42 pessetes. Aleshores es crea una nova societat, per a un període de deu anys, sota la raó social «Almirall e Hijo», amb un capital de 25.000 pessetes. Els socis són Joan Almirall i Lluçia i el seu fill, Joan Almirall i Forasté.

42. Batejat a la basílica de Santa Maria del Mar el 13 de novembre del 1818, li foren padrins l'oncle Antoni Almirall i Romaní i la tia Teresa Govern, muller de Vicenç Almirall i Romaní (Arxiu particular de la família Almirall).

43. Joan Fuster Sobreper, «Barcelona a la dècada moderada (1843-1854). El projecte industrialista en la construcció de l'estat centralista. Volum II». Tesi presentada a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, setembre del 2004..

44. Capítols matrimonials signats el 20 de desembre del 1852 davant el notari de Barcelona Jaume Bruguero (Arxiu particular de la família Almirall).

45. *Gaceta de Madrid*, núm. 278, del 5 d'octubre del 1879.

FIGURA 3. Caràtula de la fàbrica dels germans Almirall i Lluçia, de la segona meitat del segle XIX, on el déu del comerç, Mercuri, sosté la marca de la clau; també hi apareixen la fàbrica, les raïmes de paper i un vaixell que simbolitza el comerç amb les excolònies americanes.

segon pis. Va romandre al capdavant del negoci familiar durant 24 anys, els mateixos que hi havia estat l'oncle Vicenç.

CATORZENA GENERACIÓ

Joan Almirall Forasté i Elisa Castells Sivilla

Nascut a Barcelona, al domicili familiar del carrer dels Cotoners, número 8, el dia 1 de juliol del 1855, Joan Almirall i Forasté fou, a més de fabricant de paper, editor i escriptor, i un personatge famós del món cultural barceloní.

A l'edat de 30 anys, mort el pare, va prendre la direcció del negoci familiar, al qual ja estava vinculat de molt abans. Va dissoldre la raó social «Almirall e Hijo» i creà la nova societat «Juan Almirall y Forasté». Va gestionar la indústria paperera familiar durant 41 anys, fins que morí, sempre des de Barcelona. La fàbrica era dirigida pel seu parent Antoni Romaní i Govern i, mort aquest, pel seu fill, Procopi Romaní i Torrescasana.

Va seguir usant la marca de la clau, dels avantpassats, però no pas la de «El Roble», del pare. Creà la marca «La Española» i la de paper de fumar «La Pinya Americana», ambdues per a l'exportació als mercats

46. Miquel Gutiérrez i Poch, *Full a full. La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): continuïtat i Modernitat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 1999.

FIGURA 4. Vista de les fàbriques de paper dels Almirall al començament del segle xx.

llatinoamericans. També va fabricar paper per a marques alienes: al final del segle XIX fabricava per a la marca «El Pino», de l'empresa Miquel y Costas Hnos. El paper de Joan Almirall i Forasté va guanyar una medalla de plata a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888.

L'any 1893 treballaven a la fàbrica dels Almirall unes 70 persones⁴⁷, que produïen paper de barba i de fumar a mà i amb una màquina Picardo. Aquesta màquina italiana havia permès un gran avenç en la mecanització de la fabricació del paper. Les primeres arribaren a la rodalia de Capellades l'any 1884. Joan Almirall en comprà i instal·là una el 1893⁴⁸. Al cap de cinquanta anys, el 1943, encara funcionava.

L'any 1901 compra un molí o fàbrica de paper d'estrassa, conegut per «el Molí de Tortet», amb hort i paller o magatzem adjacents, estris i màquines, per 12.500 pessetes. Aquest molí era contigu al que ja posseïen els Almirall (figura 4).

Fou un apassionat de la literatura i, sobretot, del teatre. De jove havia col·laborat amb algunes revistes, com ara *La llumanera de Nova York*, gairebé sempre sota el pseudònim de *Just*, i va dirigir una revista humorística setmanal, que publicà només dos números al juny del 1886, dita *La llumanera*. Els seus escrits solen tenir un to irònic.

Va mantenir una estreta amistat amb personalitats del món de la cultura, com els escriptors Àngel Guimerà, Pere Aldavert i Francesc Matheu; l'arquitecte Bonaventura Bassegoda i l'historiador Antoni Rubió i Lluch. Edità les poesies de Guimerà i la *Història de Catalunya* d'Antoni Aulèstia i Pijoan.

El seu magatzem de paper —ja al carrer de la Princesa— va ser un dels canals de distribució de la revista catalanista *La Renaixensa*, de la qual fou col·laborador habitual entre el 1876 i el 1880, juntament amb Aldavert, Guimerà i els arquitectes Gaudí, Domènech i Montaner i Bassegoda. Va seguir col·laborant

47. *La Il·lustració catalana*, núm. 319, 31 d'octubre del 1893.

48. Miquel Gutiérrez i Poch, *Full a full. La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): continuïtat i Modernitat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 1999.

amb *La Renaixensa*, esdevinguda diari, durant les dècades dels 80 i els 90; i, sota la direcció de Guimerà, en fou nomenat gestor interí el 1892, en substitució d'Aldavert, quan la publicació passava dificultats econòmiques⁴⁹. També col·laborà amb els Jocs Florals de Barcelona, el 1895 com a secretari i el 1896 com a mantenidor.

Va aplegar una col·lecció de més de 5.000 peces de teatre en llengua catalana, única en aquell moment, que avui es troba a la Biblioteca de Catalunya; i va redactar una *Bibliografia literària del segle XIX*.

Fou membre de la junta directiva de l'Ateneu Barcelonès durant molts anys, on va exercir el càrrec de tresorer en diverses ocasions. També fou membre de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

Fou un catalanista convençut. A l'edat de 25 anys va assistir al Primer Congrés Catalanista, celebrat el 1880. Va oferir el seu suport a la candidatura catalanista a les eleccions del 1886. Fou un dels socis del Centre Català que, el 1887, van fundar La Lliga de Catalunya, on fou membre de la junta directiva entre el 1887 i el 1890. Més endavant simpatitzà amb l'ideari polític de la Lliga Regionalista, partit fundat l'any 1901.

L'any 1888 fou un dels signants del *Missatge a la reina regent Maria Cristina*, que presentava a la corona espanyola una reivindicació d'autonomia per a Catalunya.

Va participar en diversos congressos de la Unió Catalanista, com el de Manresa del 1892, del qual sortiren les famoses Bases de Manresa o Bases per a la Constitució Regional Catalana. Hi assistí com a delegat per la comarca d'Igualada i Santa Coloma⁵⁰. Ferm i actiu defensor de la llengua i la cultura catalanes, assistí al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que va tenir lloc a Barcelona el 1906.

El 12 d'octubre del 1889, a l'edat de 34 anys, va contraure matrimoni, a la capella del palau episcopal de Barcelona, amb Elisa Castells i Sivilla (Barcelona, 1869-1956), filla del financer i terratinent santboià Lluís Castells i Comas, un dels fundadors del Crèdit Mobiliari Barcelonès, i de Rosa Sivilla i Gener; i neboda del bisbe de Girona, Tomàs Sivilla i Gener. Els casà el bisbe de Barcelona, Jaume Català i Albosa, i signaren com a testimonis l'escriptor Àngel Guimerà i l'empresari i banquer Josep Estruch i Comella, fill del banquer i senador Ramon Estruch i Ferrer, amic del futur sogre.

Joan Almirall i Elisa Castells tingueren deu fills: Joan Lluís, Rosa, Elisa, Pilar, Josep Maria, Francesc Xavier, Manuel, Ramon, Vicenç i Montserrat. Avui tan sols hi ha descendents vius de Rosa, de Francesc Xavier i de Montserrat.

Arran del matrimoni, va reduir notablement l'activitat literària i periodística, per dedicar-se a la família, als negocis familiars i al col·leccionisme i altres aficions.

La mort del fill gran, Joan Lluís, l'any 1908, a l'edat de 17 anys, seguida per la del segon fill mascle, Josep Maria, el 1912, a punt de complir-ne 16, el féu desaparèixer pràcticament de l'escena cultural i política.

Joan Almirall i Forasté morí a Barcelona el 28 de setembre del 1927, a l'edat de 72 anys.

Els darrers anys: la venda a Francesc Batlle de Balle

L'encarregat de la fàbrica, Procopi Romaní, continuà explotant-la fins a l'estiu del 1928, quan la família Almirall la llogà a l'enginyer industrial Francesc Batlle de Balle, que prosseguí la fabricació de paper, sota el nom i la marca de «Batlle y de Balle» en lloc del d'Almirall. Passada la Guerra Civil Espanyola, l'any 1945 els fills de Joan Almirall i Forasté li vengueren les tres fàbriques, i Francesc Batlle continuà fabricant paper sota la seva pròpia marca.

49. Carola Duran i Tort, «*La Renaixensa*», primera empresa editorial catalana, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 2001.

50. Josep M. Ollé Romeu (dir.), *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, Col·lecció Camí Ral, 1995.